

JUHÁSZ MARINA*

Mission (im)possible?

Avagy az emberi jogok érvényesítésének lehetőségei napjaink Afrikájában

I. Bevezetés

Az afrikai államok vidéki lakosságának nagy része napi szinten tapasztalja az igazságszolgáltatási rendszer működésének hiányosságait. Közösségek, családok, de egyének is gyakran szenvednek el igazságtalanságot az állam nem megfelelő intézkedései által, amely kihatással lehet az öröklési és tulajdonhoz való jogukra, de emellett a legalapvetőbb szolgáltatásokhoz való jogukra is. Kontinens-szerte az tapasztalható, hogy a szabályszerű igazságszolgáltatás kialakulásának lehetőségét elnyomták a belső konfliktusok, a patrimonializmus, az önkényes hatalom és a korrupció. Több afrikai országban pedig a hivatali szerveket rendellenes vagy törvénytelen működésűnek titulálja a helyi lakosság. Azáltal, hogy a bíróságokat és az egyéb intézményeket (például jogi klinikákat) a városi területeken alakították ki, azok a vidéki népesség számára a széleskörben tapasztalható szegénység, az információ és az utazás lehetőségének hiánya miatt elérhetetlenek.¹

Az 1990-es évek szervezeti és demokratikus reformjai hatására alapvetően az afrikai államok erős elköteleződést mutattak a jogállamiság kialakítása iránt. Ezt az elköteleződést pecsételték meg különböző nemzetközi szerződések aláírásával. Az Afrikai Egységszervezet Afrikai Unióvá alakulása során az Afrikai Unió tagállamainak kormányfői a demokrácia és jogállamiság megvalósítása mellett kötelezték el magukat, hogy a gazdaság újból feléledjen és ne a politikai instabilitás jellemezze a kontinenst. Ugyanakkor az elhivatottság és annak ellenére, hogy ígéretesnek bizonyult az 1990-es évekre megdöntött egypárti diktatúra, az elmúlt évtizedekben az elköteleződés gyengülése mutatkozott meg.²

* Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

¹ SRIRAM LEKHA, CHANDRA – MARTIN ORTEGA, OLGA – HERMAN, JOHANNA: *Peacebuilding and Rule of Law in Afrika: Just Peace?* Routledge, New York, 2011. 23. p.

² MANGA FOMBAD, CHARLES: *An overview of the crisis of the rule of law in Africa*. African Human Rights Law Journal Vol.18, No. 1. 2018. 213–214. pp. Forrás: <http://dx.doi.org/10.17159/1996-2096/2018/v18n1a11>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

A munkám során elsődlegesen az afrikai emberi jogok fejlődése iránt tett intézkedéseket fogom bemutatni, különösen az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartáját (a továbbiakban: Afrikai Charta), és az annak keretében felállított szervezetrendszer, mind a bizonyítottan fejlődést mutató emberi jogi oldaláról megközelítve, mind annak hiányosságait. Álláspontom szerint az emberi jogok fejlődése az erősebb gazdaság kialakulását szolgálja. Meglátásom szerint, ha az afrikai emberek már gyermekkoruktól kezdve tudatában lennének az őket megillető jogoknak, ebben az esetben például az oktatáshoz való joguk gyakorlati érvényesülése érdekében tehetnének intézkedéseket, például hozzájárulhatnak az iskolai tankönyvek megírásához, oktatási tevékenységet látnának el, belőlük már olyan felnőtt válhat, akik ténylegesen képesek hozzátenni egy jobb gazdasági helyzet kialakulásához. Ezért is látom az emberi jogok érvényesítésének lehetőségében a további jogfejlődés gyökereit.

A munkám során célozom annak bemutatása, hogy milyen akadályai vannak az emberi jogok érvényesülésének Afrikában, amelyeket legfőképpen éppen az érvényesülésük biztosítására létrehozott szervezetrendszerben véltem felfedezni. Számos jogeseten keresztül kívánom szemléltetni azt a folyamatot, hogy az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága és Bírósága által alakított esetjog hogyan formálta az emberi jogi szervezetet Afrikában, és hogy jelenleg milyen eszközökkel bírja rá a tagállamokat a kötelezettségvállalásra egy jobb afrikai emberi jogi státusz kialakításáért.

Úgy gondolom általánosságban elmondható, hogy egy szervezet döntéseit alapul véve lehetséges a legpontosabban prezentálni az államok kapcsolatát az emberi jogokkal, hiszen egy marasztaló döntés végső soron teljesítésre kötelezi az államokat, és az államok jogalkotás fejlesztése iránti hozzáállásának javítását is lehetővé teszik. Azonban problémaként jelentkezik az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottságának és Bíróságának ítélkezési gyakorlatában, hogy jogkövetkezményeket nem állapítanak meg annak ellenére, hogy a Bíróság jelenleg hatályos Szabályzatában a kikényszeríthetőség érdekében már írásba foglaltak bizonyos rendelkezéseket, amelyeket a későbbiek során kívánok részletezni. Nem mellesleg a jogok érvényesítésének körében szintén problémaként jelentkezik a Bizottsághoz és Bírósághoz panaszos által benyújtott kérelmek elfogadhatósága, hiszen a szigorú elfogadhatósági feltételek egyébként is nehéz teljesítését számos körülmény nehezíti. Egyrészt az afrikai emberek tanulatlanságából ered az a probléma, hogy nincsenek tisztában a jogaikkal és azok érvényesítésének lehetséges módjaival. Másrészt ebben maga a szervezetrendszer sem nyújt segítséget, amellet, hogy a hagyományok és a szokások tiszteletben tartását hangsúlyozzák.

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának új Szabályzata 2020. szeptember 25-én lépett hatályba, amely annak fényében került kialakításra, hogy a Bíróság hatékonyságát növelje többek között azzal, hogy könnyít a Bíróság elérésén, fejleszti az ügyintézés és biztosítja ítéleteinek gyakoribb végrehajtását.³ Mindezek alapján a kutatási előkérdésem a következő: a 2020-ban hozott ítéleteket alapul véve a Bíróság milyen mértékben mutat hajlandóságot egy „megközelíthetőbb” rendszer kialakítása iránt az előző évhez képest, és hogy milyen sajátos módszereket alkalmaz az elfogadhatósági

³ African Court on Human and Peoples' Rights. <https://www.african-court.org/en/index.php/news/press-releases/item/367-african-court-on-human-and-peoples-rights-adopts-new-rules-of-court> Utolsó letöltés ideje: 2020. 11. 21.

feltételek nehéz teljesítésének áthidalására az emberi jogok érvényesítésének biztosítása érdekében? A kutatásaim során különös figyelmet fordítottam az afrikai nők és gyermekek jogainak vizsgálatára, amelyek kapcsán szintén a jogérvényesítés akadályait kívántam feltárni. Végül soron az esetjogot megvizsgálva, és ezek alapján a jogérvényesítési akadályokat feltárva fény derül a különböző igazságszolgáltatási és törvényhozási problémákra, amelyekre a munkám végén kívánok *de lege ferenda* javaslatokat tenni.

II. Az afrikai emberi jogi rendszer

I. Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája

Az Afrikai Charta az emberi jogok védelmének fő dokumentuma Afrikában – egy kezdeti szervezett elköteleződést jelent az emberi jogok védelmére, amely arra hivatott, hogy az afrikai aggályos körülményekre, hagyományokra jogi szabályozást nyújtson. A Chartát 1981-ben fogadták el Banjulban, Gambia fővárosában, és ezt követően az emberi jogok védelme terén lassú, azonban észrevehető fejlődés látható. Úgy is említhetjük, mint egy mindenre kiterjedő emberi jogi kartát, amely az emberi jogok három generációját szabályozza: polgári és politikai, gazdasági, kulturális, szociális jogokat, illetve a népek jogait, továbbá az egyetlen olyan regionális dokumentum, amely felöleli a csoportos jogokat is a népek jogai fejezetén belül, és tartalmaz rendelkezéseket az egyéni és állami kötelezettségről egyaránt.⁴ Habár nem az első dokumentum, amely az egyéni felelősségről szót ejt – az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye szintén említi –, ám kevésbé hangsúlyozottan és részletezetten. Az Afrikai Charta azonban egy teljes fejezetben, azon belül is 11 bekezdésben tartalmazza a kötelezettségeket, amelyek a társadalommal, az állammal, a családdal és végül, de nem utolsósorban a nemzetközi közösséggel szemben állnak fenn. Az Afrikai Egységsszervezet⁵ helyébe lépő Afrikai Unió⁶ Alapokmánya, amelyet 2002. július 9-én, Durbanban (Dél-afrikai Köztársaság) fogadtak el, már sokkal nagyobb hangsúlyt fektet az emberi jogokra, a jogállamiságra, a jó kormányzásra. Az Alapokmány 3. cikkének g. pontja⁷ rendelkezik a demokratikus alapelvek és intézmények előmozdításának kötele-

⁴ GUMEDZE, SABELO: *Bringing communications before the African Commission on Human and People's Rights*. African Human Rights Law Journal Vol. 3., No. 1. 2003. 119–120. pp. Forrás: <https://www.cor-teidh.or.cr/tablas/R21582.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁵ Az Afrikai Egységsszervezet felállításáról szóló alapokmányt 1963. május 25-én fogadták el a tagállamok Addis-Abeba-ban. Forrás: <https://au.int/en/Treaties/1157>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 24.

⁶ Az Afrikai Unió mint regionális nemzetközi szervezet 2002-ben kezdte meg működését az Afrikai Egységsszervezet utódaként. Az újjászervezés az afrikai országok vezetőinek azon a döntésén alapult, hogy szükségesnek tartották a gyarmati rendszer megszüntetése (amely az Afrikai Egységsszervezet fő célkitűzése volt) után immár a tagállamok közötti fokozott együttműködésre helyezni a hangsúlyt. KENDE TAMÁS – NAGY BOLDIZSÁR – SONNEVEND PÁL – VALKI LÁSZLÓ: *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 494–495. pp.

⁷ Constitutive Act of the African Union, Article 3. g. Forrás: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

zetségéről, a nép részvételi jogáról a döntéshozatalban, a jó kormányzás elvéről.⁸ Az Afrikai Unió olyan gazdasági, szociális, politikai kihívásokra kíván megoldást találni a tagállamok kooperációjával, amelyek szabályozása hiányában Afrika képtelen volt nem csak az emberi jogok viszonylatában, de más területen is fejlődni.⁹

2. Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága és Bírósága

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) az Afrikai Charta 1986-os hatálybalépését követően, annak 30. cikke¹⁰ alapján azzal a céllal lett létrehozva, hogy mint regionális emberi jogi szerv védelmezze és elősegítse az emberi jogok fejlődését az afrikai kontinensen. Jelentős szerepe van a magánfelek által beterveztelt kérelmek vizsgálatában, amely egy állam állítólagos, az Afrikai Charta által is szabályozott emberi jog sérelmével lehet kapcsolatos.¹¹ Továbbá az Afrikai Charta 45. cikkének 3. és 4. bekezdése rendelkezik a Bizottság további feladatairól: értelmezze a Charta rendelkezéseit, és minden olyan megbízást lásson el, amelyet az Afrikai Unió legfőbb szerve, az Állam-és Kormányfők Közgyűlése ruház rá.¹²

1998-ban egy másik, a Bizottság munkáját segítő és emberi jogok védelmét szolgáló szerv felállításáról szóló egyezmény¹³ hirdettek ki, amely 2004 januárjában lépett hatályba, és amely az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságát (a továbbiakban: a Bíróság) hozta létre. 2006 januárjára megválasztották a szervezet 11 bíróját, és az Afrikai Unió Tanzániával¹⁴ megkötötte a Bíróság székhelyére vonatkozó megállapodását.¹⁵ A Bíróság felállításáról szóló egyezmény 2. cikkében¹⁶ egyértelműen meg van határozva a Bíróság és a Bizottság közötti kapcsolat: a Bíróságnak az Afrikai Charta által biztosított kiegészítő szerepe van a Bizottság emberi jogok védelmét szolgáló tevékenységében.

⁸ OUGUERGOUZ, FATSAH: *The Reform of the African System of Human Rights Protection. Proceedings of the Annual Meeting.* American Society of International Law Vol. 101. 2007. 428. p. Forrás: <http://www.jstor.com/stable/25660236>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁹ TÓTH NORBERT: *Az Afrikai Unió új közös védelmi, és biztonságpolitikája, mint a kontinens fejlődését elősegítő mechanizmus.* Külügyi Szemle 3-4. (2006) 148–149. pp. Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2006_03_Az_Afrikai_Unie_kezes_veed_.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

¹⁰ African Charter on Human and Peoples' Rights, Article 30. https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rights_e.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

¹¹ C. BALUARTE, DAVID - M. DE VOS, CHRISTIAN: *From judgment to justice: implementing international and regional human rights decisions.* Open Society Justice Initiative, New York, 2010. 93. p.

¹² African Charter on Human and Peoples' Rights. Article 45.

¹³ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. Forrás: https://au.int/sites/default/files/treaties/36393-treaty-0019_-_protocol_to_the_african_charter_on_human_and_peoplesrights_on_the_establishment_of_an_african_court_on_human_and_peoples_rights_e.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

¹⁴ C. BALUARTE, DAVID - M. DE VOS, CHRISTIAN: *From judgment to justice: implementing international and regional human rights decisions.* Open Society Justice Initiative, New York, 2010. 93. p.

¹⁵ Host Agreement between the Government of the United Republic of Tanzania and the African Union. Forrás: <https://en.african-court.org/images/Protocol-Host%20Agrmt/agreement-Tanzania%20and%20AU.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

¹⁶ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. i.m. Article 2.

A korábbi Bírósági Szabályzat,¹⁷ amely a Bíróság és Bizottság eljárási szabályzatai harmonizációjának eredményeképp született meg 2010-ben, már pontosabb rendelkezéseket fogalmazott meg a két szerv közös munkáját elősegítő szabályokról a 29. pontjában.¹⁸ Ezen szabályok értelmében a Bíróság a Bizottsággal évente legalább egyszer összeül, és bármilyen eljárási, igazgatási probléma esetén egyeztet vele. Továbbá a Bizottság köteles a Bíróság számára átruházott ügy esetében minden iratot átadni, ezentúl a Bíróság jogosult meghallgatni szükség esetén a magánfelet vagy nemzetközi civil szervezetet, amely kérelemmel fordult a Bizottsághoz. Ezen felül a Bizottság véleményét kérheti egy ügy elfogadhatóságának kérdéskörében olyan módon, hogy az ügy összes iratainak másolatát megküldi a szervezetnek a válaszra vonatkozó határidő tűzésével.¹⁹ A jelenleg hatályos Bírósági Szabályzat nem mutat eltérést a két szerv közötti kapcsolatrendszerben, e rendelkezéseket tekintve a korábbi Bírósági Szabályzat szövegezését vette át.²⁰ A hatályos Bírósági Szabályzatot a későbbiekben kívánom részletesen megvizsgálni, és kiemelni azt, hogy a Bíróság milyen problémákat ismert fel saját eljárási jogában, amelyeket az új Szabályzattal kíván megoldani.

A Bíróság hatásköre kiterjed minden olyan jogvitára, amely az Afrikai Charta és minden olyan emberi jogi egyezmény értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos, amelynek az adott állam részese. Az egyezmény továbbá rendelkezik arról, hogy a Bíróság tanácsadó jellegű állásfoglalásokat köteles kiadni az Afrikai Unió bármelyik tagállama és szerve számára, továbbá az Afrikai Unió által elismert civil szervezeteknek egyaránt.²¹ Emberi jogi jogsértések esetén maga a Bizottság is átruházhat ügyeket a Bíróság számára. Az egyezmény 5. cikke pontos felsorolást ad arról, hogy kik kezdeményezhetnek eljárást a Bíróság előtt: az Afrikai Unió tagállama, amely kérelmet nyújtott be a Bizottság felé, és aki ellen a Bizottságon kérelemmel éltek, egy tagállam állampolgára, akinek alapvető emberi jogát megsértették, és végső soron afrikai kormányközi szervezetek.²²

A Bizottság működése során az Afrikai Unió tagállamainak mintegy felével szemben mindösszesen 60 döntést hozott – ennek fényében az Afrikai Bíróság egy olyan kezdeti reményt jelentett az emberi jogok védelmét illetően, amely során hatékonyabban történhet az igazságszolgáltatás, és nem melleleg a döntésben elmarasztalt tagállamok teljesítése is érzékelhető lesz. Ezzel szemben a Bizottság esetében olyan magatartást láthatunk, hogy ha döntés is születik egy adott ügyben, rendkívül alacsony a végrehajtási arány (12%).²³ A Bíróság igénybevitelének hiányát azzal szokták magyarázni, hogy

¹⁷ African Court on Human and Peoples' Rights, Internal Rules of Court. Forrás: https://en.african-court.org/images/Basic%20Documents/Final_Rules_of_Court_for_Publication_after_Harmonization_-_0_Final_English_7_sept_1_.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

¹⁸ African Court on Human and Peoples' Rights, Internal Rules of Court. i.m. Rule 29.

¹⁹ African Court on Human and Peoples' Rights, Internal Rules of Court. i.m. Rule 29.

²⁰ African Court on Human and Peoples' Rights, Rules of Court, African Union, RULES OF COURT African Court on Human and Peoples' Rights, 1 September 2020. Rule 34-35. https://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/Rules_of_Court_-_25_September_2020.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

²¹ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. i.m. Article 3–4.

²² Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. i.m. Article 5.

²³ C. BALUARTE, DAVID – M. DE VOS, CHRISTIAN: i.m. 94. p.

maga a Bizottság vonakodik az addig végrehajthatatlan határozatokat a Bíróság elé terjeszteni – tekintettel arra, hogy a Bizottság döntéseinek végrehajthatósága egyfajta kihívást is jelent, mivel döntései fajtáját tekintve mind tanácsadó jellegűek. Ezzel szemben a Bíróság, ahogyan a létrehozásáról szóló dokumentum is rendelkezik, kötelező jellegű határozatokat hozhat az emberi jogokat sértő tagállamokkal szemben.²⁴

A Bizottság által megoldott ügyek esetében a veszélyeztetett emberi jogokat az alábbiak szerint tudjuk besorolni az emberi jogok három generációján belül: polgári és politikai jogok azon csoportja, ahol a tisztességes eljárásból való jog, a személyes szabadság és a testi épséghez fűződő jog sérül, és amely kategóriában született döntések többségének végrehajtása sikeres volt. A polgári és politikai jogok azon csoportja, ahol a véleménynyilvánítás és a gyülekezés szabadsága jelenik meg, és amely csoport a Bizottság közlése szerint az esetek 50%-át teszik ki. Ezentúl további egységes csoportot képeznek a gazdasági, szociális és kulturális jogokkal, és az egyes népeket (csoportokat) megillető jogokkal kapcsolatos döntések. Előfordulnak azonban „vegyes” esetek is, ahol egy ügyben a polgári és politikai jogok mellett gazdasági, szociális, kulturális érdekek is sérülnek, a legtöbb esetben a deportálással és nemzetiséggel összefüggő esetekben.

Példaként említhető az *Amnesty International vs. Zambia* ügy,²⁵ ahol a Bizottság megállapította, hogy William Steven Banda és John Luson Chinula magánszemélyek deportálásával Zambia megfosztotta őket a család egységéhez fűződő joguktól. A *Modise vs. Botswana* ügy²⁶ során a Bizottság kimondta, hogy Botswana önkényesen fosztotta meg Modise-t az állampolgárságától politikai tevékenysége miatt, és Dél-Afrikába deportálta a bírósági eljárás kezdeményezésének lehetősége nélkül. Mindezt a Bizottság az egyenlő bánásmódhoz való jog, a testi épség, a szabad mozgáshoz való jog, a politikai részvételi jogok, a tulajdonjog és a család egységéhez fűződő jog megsértésének minősítette, és sürgette Botswana-t Modise állampolgárságának azonnali elismerésére, amelyre hosszas tárgyalások után sor került. A Bizottság rámutatott arra a tényre is, hogy a testi épséghez fűződő jog megsértésével az embertelen bánásmód tilalma sérült.

A fentiekén túlmenően előfordul, hogy a Bizottság megállapítja a jogsértést, azonban a jóvátétel módját, amelyet az adott jogsértő államnak kellene végrehajtani, nem. A Bizottság és a Bíróság erre irányuló döntésének hiánya azzal magyarázható, hogy emberi jogi jogsértés esetén az adott államtól mindazon állam elvárja az áldozatokkal szembeni kompenzációt, illetve a jogsértő tevékenység abbahagyását, akik ratifikálták az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának statútumát, amely az emberi jogok védelmére hivatott. A jóvátétel módjának hiányában meghozott döntések az eddig eldöntött esetek 15%-ban fordultak elő.²⁷

²⁴ C. BALUARTE, DAVID – M. DE VOS, CHRISTIAN: i.m. 93–95. pp.

²⁵ Communication No. 212/98, *Amnesty International vs. Zambia*. [1999] ACHPR 1; (5 May 1999). Forrás: <https://africanlii.org/afu/judgment/african-commission-human-and-peoples-rights/1999/1>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

²⁶ Communication No. 97/93, *Modise vs. Botswana*. [2000] ACHPR 25; (6 November 2000). Forrás: <https://africanlii.org/afu/judgment/african-commission-human-and-peoples-rights/2000/25>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

²⁷ C. BALUARTE, DAVID - M. DE VOS, CHRISTIAN: i.m. 98–100. pp.

Visszatérve a Bizottság döntéseinek alacsony végrehajtási arányához, ezen arányra magyarázatul szolgálhat a Részes Államok politikai akaratának, a jó kormányzásnak és a döntések végrehajtásához szükséges intézményesített mechanizmusnak a hiánya.²⁸

III. Az Afrikai Bíróság emberi jogokon alapuló ítélkezési gyakorlata

Amint arra a fentiekben már utaltam, a Bíróság kiegészíti a Bizottság emberi jogokat védő szerepét. Az emberi jogok súlyos megsértése esetén a Bizottság a Bíróság hatáskörébe utalhat ügyeket. 2011-ben első alkalommal utalt a Bíróság hatáskörébe ügyet eldöntésre: a jogvita átruházása a Líbiában történő számtalan emberi jogot sértő bűncselekményre történő reagálás volt. Az állammal szemben a Bíróság ideiglenes intézkedéseket rendelt el, amelyekre Líbiának 15 napja volt reagálni. A Bíróság az ügyben úgy fogalmazott, hogy rendkívül súlyos és sürgős helyzet áll fenn mindamellett, hogy olyan személyek szenvedtek el helyrehozhatatlan sérelmet, akik számára a Charta által is biztosítva van az élethez és testi épséghez való jog. Ezen okok miatt a Bíróság elrendelte, hogy Líbia azonnali hatállyal hagyjon fel az olyan cselekményekkel, amelyek életek kioltásával járnak vagy testi épség megsértéséhez vezetnek, és amelyekkel a Charta vagy más olyan nemzetközi egyezmény rendelkezéseit megszegné, amelyeknek ő maga részes állama.²⁹

Meglátásom szerint a líbiai történésekre való Bírósági reagálás, mint kötelező döntés egyértelműen tükrözi a szervezet kezdeti hatékonyságát és fejlődését az emberi jogok védelme területén. Habár az ítélet meghozatalának időpontjában hatályban levő Bírósági Szabályzat még nem tűzte ki célul az ítéletek gyakoribb végrehajtását, mégis egy olyan további „lépcsőfokot” tett meg a Bíróság ezen szabályzat meghozatalával, amelynek alapján egy új, ám iránymutatásokkal és pontosabb eljárási szabályokkal bővült belső szabályzatot tudott megfogalmazni 2020-ban. A Szabályzattal hozott újítások bemutatását követően a Bíróság esetjogát alapul véve kívánom szemléltetni, hogy a változtatások ellenére milyen, továbbra is fennálló problémák tapasztalhatóak az emberi jogok védelmére hivatott szervezetben.

1. A Bírósági ítéletek kikényszeríthetőségének problémája

A Bíróság 2020. szeptember 1-én elfogadta az új Bíróság Szabályzatot (a továbbiakban: Szabályzat), amely szeptember 25-én lépett hatályba. A Szabályzat célja, hogy erősítse a Bíróság hatékonyságát azáltal, hogy könnyebb elérhetőséget biztosít a kérelmezők számára amellet, hogy biztosítsa az ítéletek tagállamok általi gyakoribb végrehajtását.³⁰ Lényeges módosítás, hogy a Bírósági döntések kikényszeríthetősége tekintetében új rendelkezéseket tartalmaz a Szabályzat. A Bíróság felállításáról szóló egyezmény 30.

²⁸ C. BALUARTE, DAVID - M. DE VOS, CHRISTIAN: i.m. 93–95. pp.

²⁹ *A Guide to the African Human Rights System*. Centre of Human Rights - Pretoria University Law Press, South Africa, 2016. 47. p.

³⁰ African Court on Human and Peoples' Rights. <https://www.african-court.org/en/index.php/news/press-releases/item/367-african-court-on-human-and-peoples-rights-adopts-new-rules-of-court>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 23.

cikke³¹ már rendelkezik arról, hogy a tagállamok a Bíróság ítéleteinek végrehajtásáról kötelesek gondoskodni, azonban a tagállami mulasztás következményeiről első ízben a Szabályzat rendelkezik.

Véleményem szerint a Bíróság is felismerte azt a problémát a működése során, hogy következményeket kell megfogalmazni, ha egy tagállam elmulasztja összhangba hozni a nemzeti szabályozását a nemzetközi egyezmények rendelkezéseivel, vagy, ha elmulasztja megadni jóvátétel formájában a kompenzációt a panaszosnak.

A Szabályzat 81. szabályának 1. bekezdése részletezi, hogy a tagállamnak, amellyel szemben a Bíróság ítéletet hozott, jelentési kötelezettsége van a Bíróság felé a döntés sikeres végrehajtása tekintetében, szükség esetén a jelentést a panaszos is megtekintheti. Ezen felül a Bíróság más hiteles forrásokból is tájékozódhat, hogy meggyőződjön az ítélet sikeres végrehajtásáról. Amennyiben a Bíróság úgy véli, hogy a tagállam mulasztást követett el és nem hajtotta végre határidőn belül a döntést, meghallgatást indítványozhat aziránt, hogy felderítse a mulasztás okát. A meghallgatást követően összegzi a hallottakat, majd szükség esetén újból utasítja a tagállamot az ítélet végrehajtására. Továbbá a végrehajtás érdekében jelentést tehet az Afrikai Unió Állam-és Kormányfők Közgyűlése számára.³²

Véleményem szerint a Bíróság felismerte a kikényszeríthetőség írásba foglalásának szükségességét, azonban ezzel nincs megoldva teljeskörűen a probléma, mivel a Szabályzat még mindig nem tartalmaz szankciókat, ha a tagállam elmulasztja végrehajtani a Bírósági ítéletet.

2. Az elfogadhatóság hiánya miatt elutasított ügyek problémája

Ahogy arra már korábban említést tettem, az új Bírósági Szabályzat meghozatalával a Bíróság célul tűzte ki a szervezet könnyebb elérésének biztosítását. A panaszosok által benyújtott kérelmek kapcsán a Bíróság a hatáskörének megvizsgálása mellett azt is elemzi, hogy a kérelem megfelel-e az elfogadhatósági feltételeknek. A Szabályzat 50. szabálya³³ teljeskörű felsorolást ad, milyen elfogadhatósági feltételeknek kell a kérelemnek megfelelnie, amelyeket a Bíróság felállításáról szóló egyezmény 6. cikkével,³⁴ illetve az Afrikai Chartával összhangban kell értelmezni. Mindezek értelmében a kérelem elfogadhatóságához szükséges, hogy a kérelemben fel legyen tüntetve a panaszos pontos megnevezése akkor is, ha az eljárás további szakaszában névtelenséget kér, továbbá feltétel, hogy a kérelem megfeleljen az Afrikai Unió Alapokmányának és az Afrikai Charta rendelkezéseinek. Nyelvezete nem lehet becsmérlő vagy sértő bármely érintett állam vagy az Afrikai Unió intézményeivel szemben, illetve a benne szereplő állítások nem alapulhatnak csak és kizárólag a média által gyártott híreken. Benyújtása előtt ki kell méríteni az összes helyi jogorvoslatot, ha van ilyen, hacsak nem egyértelmű,

³¹ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights, i.m. Article 30.

³² African Court on Human and Peoples's Rights, Rules of Court, i.m. Rule 81. 1–5. pp.

³³ African Court on Human and Peoples's Rights, Rules of Court, i.m. Rule 50.

³⁴ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights, i.m. Article 6.

hogy az eljárás indokolatlan meghosszabbítását célozzák a helyi szervek, majd a helyi jogorvoslatok kimerítését követően vagy a Bizottság bevonását követően ésszerű időn belül kötelesek benyújtani a panaszosok a kérelmet a Bírósághoz. Végül soron nem lehet olyan ügyel kapcsolatos, amelyet korábban az Afrikai Charta, az ENSZ Alapokmánya vagy az Afrikai Unió Alapokmányának alapelvei alapján már elbíráltak.³⁵

Alláspontom szerint az új Szabályzat összhangba lett hozva az Afrikai Chartával, mivel a korábbi Szabályzat nem vette át teljes mértékben a Charta szövegezését. Példaként említhető, hogy a Szabályzat kifejezetten rendelkezik arról, hogy nem megengedett, hogy a kérelem nyelvezete bármely állam vagy Afrikai Unió intézményével szemben becsmérlő vagy sértő legyen – a korábbi szabályzat ugyanis nem rendelkezett a jogalanyokról.

Továbbá kiemelném, hogy a szigorú elfogadhatósági feltételek mellett a Bíróság esetjogában széleskörben tapasztalhatjuk a méltányosságot a kérelem ésszerű időn belüli benyújtására vonatkozóan. Ezt a méltányossági gyakorlatot a következőkben fogom szemléltetni, majd az esetjog vizsgálatát követően következtetéseket teszek arra nézve is, hogy az új Szabályzat ellenére, amelyben egyik célkitűzésként a Bíróság könnyebb elérhetősége fogalmazódott meg, milyen fennálló problémák jelentkeznek továbbra is az emberi jogok érvényesítése során.

3. A Bíróság esetjoga a 2020-ban meghozott ítéletek nyomán

A Bíróság új Szabályzata lényeges változásokat hozott abban is, hogy iránymutatások formájában a panaszosok segítségére lesz a Nyilvántartó Iroda Hivatalvezetője (Registrar, a továbbiakban: Hivatalvezető). Szükség esetén a Hivatalvezető tájékoztatja a panaszost, ha a kérelme pontosításra szorul, vagy ha további dokumentumokat szükséges csatolnia a kérelemhez.³⁶ A korábbi Szabályzatban ilyen, a panaszost segítő rendelkezés nem volt jelen. A Bíróság ezen 40. szabálya már a gyakorlatban is alkalmazásra került: a *Yacouba Traore vs. Republic of Mali* ügyben 2020. szeptember 25-én született ítélet során, éppen azon a napon, amikor az új Szabályzat hatályba lépett. Az ügyben a kérelem benyújtását követő 8 nappal a Hivatalvezető felhívta a panaszost arra, hogy csatolja be a szükséges dokumentumokat ahhoz, hogy bizonyítsa, kimerítette a helyi jogorvoslati lehetőségeket, és elfogadhatóság hiányában ne legyen visszautasítva a kérelme.³⁷ Azonban a kérelmet végül elutasította a Bíróság azon az alapon, hogy a helyi bíróság még nem hozott ítéletet az ügyben, így az elfogadhatóság azon feltétele, hogy kimerítse a helyi jogorvoslatokat, nem teljesült.³⁸

A következőkben az új Szabályzat fényében meghozott – 2020. szeptember 25-én, a Szabályzat hatályba lépésének napján született – azon ítéleteket értékelem, amelyeken keresztül szemléltetni kívánom az emberi jogok érvényesülésének lehetőségeit a Bíró-

³⁵ African Court on Human and Peoples's Rights, Rules of Court, i.m. Rule 50.

³⁶ African Court on Human and Peoples's Rights, Rules of Court, i.m. Rule 40.

³⁷ Application No. 010/2018. *Yacouba Traore vs. Republic of Mali*, 11. pont. <https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/010-2018%20-%20JUDGMENT%20-%20YACOUBA%20TRAORE%20-%20Engl.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020.10.23.

³⁸ Application No. 010/2018 *Yacouba Traore vs. Republic of Mali*, 50. pont.

ság esetjogában. 2020-ban korábban július 15-én és június 26-án hozott ítéleteket a Bíróság, amelyekben részben már megmutatkozik az igény egy új Szabályzat kidolgozására – ennek fényében a június-júliusi és szeptemberi időszakban született döntéseket alapul véve vonok le következtetéseket a jogesetek bemutatásával bezárólag. A munkám megírása során az összes 2020-ban született ítéletet feldolgoztam, azonban a következő fejezet során csak azon eseteket tüntetem fel, amelyek meglátásom szerint ténylegesen hatással bírnak az emberi jogok fejlesztésére az afrikai kontinensen. Emellett az is megállapítható, hogy 2020-ban már számszerűen is megmutatkozik a Bíróság törekvése az emberi jogok védelme iránt: 2019-ben nyolc kérelmet utasított el elfogadhatóság hiányában, 2020-ban erre csak hat esetben került sor.³⁹

3. 1. Mulindahabi Fidèle vs. Republic of Rwanda

2020. június 26-án Mulindahabi Fidèle panaszos négy darab, Ruanda ellen irányuló kérelmére tekintettel hozott döntést a Bíróság, ezek közül hármát visszautasított elfogadhatóság hiányára alapozva, egy esetben pedig nem állapított meg jogsértést. A 011/2017 számú ügyben⁴⁰ a Bíróság azon az alapon utasította el a panaszos kérelmét, hogy több, mint két évvel a helyi jogorvoslatok kimerítését követően nyújtotta be panaszát, és ez már nem minősül ésszerű időn belül történő előterjesztésnek. Hangsúlyozta a Bíróság, hogy nincs olyan körülmény, amelyre tekintettel méltányosságot gyakorolhatna – a panaszos nem rászoruló, illetve tudomása volt a Bíróság igénybevételének lehetőségéről, amire abból is lehet következtetni, hogy saját védelmében járt el.⁴¹ A szintén Mulindahabi Fidèle panaszostól származó, 010/2017 számú ügyben ugyanezen panaszos négy évvel a helyi jogorvoslatok kimerítését követően terjesztette elő kérelmét.⁴² A 005/2017 számú ügyben a Bíróság szintén nem vizsgálta az állítólagos jogsértést a kérelem elfogadhatóságának hiányában (a kérelem benyújtására több, mint két évvel a helyi jogorvoslatok kimerítését követően került sor).⁴³

3. 2. Jebra Kambole vs. United Republic of Tanzania

Jabra Karambole kérelmező Tanzánia állampolgára, foglalkozása szerint ügyvéd. Kérelme Tanzánia alkotmányának 41. cikk 7. bekezdése⁴⁴ ellen irányult – ez a rendel-

³⁹ African Court on Human and Peoples's Rights, Finalised Cases. <https://www.african-court.org/en/index.php/cases/2016-10-17-16-18-21#finalised-cases>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 26.

⁴⁰ Application No. 011/2017 *Mulindahabi Fidèle vs. Republic of Rwanda*. <https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/App1.%20011%20-%202017%20-%20Mulindahabi%20-%20Eng.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 23.

⁴¹ Application No. 011/2017. *Mulindahabi Fidèle vs. Republic of Rwanda*, i.m. 45. pont.

⁴² Application No. 010/2017. *Mulindahabi Fidèle vs. Republic of Rwanda*. <https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/App1.%20010%20-%202017%20-%20Mulindahabi%20-%20Eng.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 23.

⁴³ Application No. 05/2017. *Mulindahabi Fidèle vs. Republic of Rwanda*, 48. pont. <https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/App1.%20005%20-%202017%20-%20Mulindahabi%20-%20Eng.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 23.

⁴⁴ The Constitution of the United Republic of Tanzania, Article 41, paragraph 7. <https://rsf.org/sites/default/files/constitution.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

kezés tiltja, hogy bármely bíróság vizsgálódjon az elnökjelölt megválasztása kapcsán, ha a Választási Bizottság már lezárta a szavazást, és nyertest hirdetett. A kérelmező állítása szerint a rendelkezés kifejezetten sérti a diszkrimináció tilalmának elvét, továbbá azon alapvető jogát, hogy egyenlő védelemben részesüljön, illetve kinyilvánítsa véleményét, de különösen, hogy nemzeti bíróságokon fellebbezhessen, ha felmerül a gyanú, hogy az Afrikai Charta által biztosított alapvető emberi joga sérült. Tanzánia azt is elmulasztotta, hogy harmonizálja saját nemzeti jogszabályait a Charta rendelkezéseivel. A Bíróság az ügyben megállapította, hogy Tanzánia bíróságai előtt bárki kezdeményezhet eljárást, azonban a választásokat követően nincs lehetőség eljárást indítani, ha az az elnökválasztással kapcsolatos. A Bíróság következtetése szerint pedig ez a szabályozás az Afrikai Charta megsértését jelenti. Tanzánia alkotmányának vitatott cikkével kapcsolatban azt jegyezte meg a Bíróság, hogy ezzel a cikkel Tanzánia megvonta a bírósági eljárás kezdeményezésének lehetőségét a magánszemélyektől, és nem létezik jogorvoslat az állam bármely sértettje számára az elnökválasztással kapcsolatos ügyekben, amellyel szintén az Afrikai Charta 7. cikkének 1. bekezdése a. pontjának⁴⁵ sérelme valósul meg. A kérelmező egyetlen jóvátételi követelése Tanzánia felé az volt, hogy alkossa meg a szükséges jogszabályokat az emberi jogok megsértésének kiküszöbölése iránt, amely kötelezettséget a Bíróság a 2020. július 15-i döntésében meg is állapított.⁴⁶

3. 3. *Suy Bi Gohore Emile and Others vs. Republic of Côte d'Ivoire*

A kérelemben a panaszosok arra hivatkoztak, hogy Elefántcsontpart 2019 januárja és júniusa között politikai párbeszédet rendezett azzal a céllal, hogy megreformálja a Független Választási Bizottságot. 2019 júliusában az Országgyűlés elfogadta a Választási Bizottság újjászervezéséről szóló új törvényt, amelyet augusztus 5-én hirdettek ki. Az Országgyűlési képviselők egy része petíciót nyújtott be az újonnan elfogadott törvény alkotmányellenességére hivatkozva. Az Alkotmányjogi Tanács a petíciót elutasította azon az alapon, hogy a benyújtás idején csupán egy törvénytervezettel szemben emeltek kifogást a kérelmezők, és a Tanács törvénytervezetek alkotmányosságát nem vizsgálja. Ezt követően augusztus 6-án ugyanazon kérelmezők újra benyújtották panaszukat a Tanácshoz, immár az elfogadott törvény rendelkezéseivel szemben. A Tanács ezúttal állította, hogy a vitatott törvény államfő általi kihirdetése megtörtént, így azt elfogadhatóság hiányában újból elutasította. Elefántcsontpart 2020 márciusában fogadott el törvénymódosítást a Független Választási Bizottság reformjával kapcsolatban. A módosított jogszabály lehetőséget biztosít ellenzéki pártoknak és politikai csoportoknak arra, hogy további egy személyre tehessenek javaslatot a választási testületben, mind a Központi, mind a Helyi Bizottságok testületeibe. A kérelmezők visszautalnak egy korábbi Bírósági döntésre.⁴⁷ amelyben a Bíróság kimondta, Elefántcsontpart megszegte kötele-

⁴⁵ African Charter on Human and Peoples' Rights, i.m. Article 7.

⁴⁶ Application No. 018/2018, *Jebra Kambole vs. United Republic of Tanzania*, 15 July 2020. Forrás: https://www.african-court.org/en/images/Cases/Judgment/Application_018-2018_-_Jebra_Kambole_v_Tanzania_-_Judgment_Summary.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁴⁷ App. No. 001/2014. *Actions Pour la Protection Des Droits De L'Homme (APDH) v. Republic of Cote d'Ivoire*, Judgement of 18 November 2018. https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/JUDGMENT_APPLICATION

zettségét egy független és pártatlan választási szerv létrehozása tekintetében, továbbá megvalósult a kormányzásban való szabad részvétel jogának sérelme is. Hangsúlyozta, a törvény előtti egyenlőséghez való jog, amely alapvető emberi jog szintén sérült, és kötelezte Elefántcsontpartot, hozza összhangba a releváns emberi jogi egyezményekkel a Független Választási Bizottság működési rendjét. Jelen ügyben a kérelmezők azzal a kéréssel fordultak a Bírósághoz, hogy állapítsa meg a jogsértést, majd utasítsa Elefántcsontpartot a Független Választási Bizottság működése rendjének emberi jogi dokumentumokkal való összhangba hozására határidő tűzése mellett.⁴⁸

A Bíróság július 15-i döntésében megállapította, hogy Elefántcsontpart nem teljesítette azon kötelezettségét, hogy egy független és pártatlan választási szervet hozzon létre, illetve nem tudott eleget tenni a közügyek kezelésében megnyilvánuló átláthatóság és közbizalom elvének. Utasította Elefántcsontpartot, hogy bármilyen választás előtt tegye meg a szükséges lépéseket a választási szerv megfelelően szervezett működése iránt. Továbbá utasította Elefántcsontpartot, hogy az ítélet meghozatalát követő 3 hónap elteltével, és minden 6. hónap elteltével adjon jelentést a Bíróság részére az intézkedések folyamatáról.⁴⁹

3. 4. James Wanjara and Others vs. United Republic of Tanzania

Jelen ügyben 2020. szeptember 25-én hozott ítéletet a Bíróság. A panaszosokat Tanzánia helyi bírósága korábban fegyveres rablás miatt 30 év szabadságvesztésre ítélte. A Bíróság jelen ügyben fontos megállapítást tett a kérelem ésszerű időn belüli benyújtására vonatkozóan: sem az Afrikai Charta, sem a Bíróság Szabályzata nem állapít meg határidőt erre vonatkozóan. Azonban a kérelmek benyújtására nyitva álló határidőt az összes körülmény mérlegelése folytán állapítja meg a Bíróság, és ebből kiindulva minden ügyet egyedileg kell ehhez megvizsgálni. Jelen ügyben a Bíróság méltányosságot gyakorolt a panaszosok bebörtönzésére, a jogi védelmük hiányára, a rászorultságukra, a tanulatlanságukra, a Bíróság igénybevételek lehetőségéről való tudomás hiányára, a rendkívüli jogorvoslatok igénybevételére tekintettel.⁵⁰ A rendkívüli jogorvoslat igénybevétele kapcsán azt a fontos megállapítást tette a Bíróság az ítélet 43. pontjában, hogy az elfogadhatósághoz elegendő, ha a panaszos a helyi rendes jogorvoslati lehetőségeket meríti ki, a rendkívüliek kimerítésére nincs kötelezve.⁵¹

Az ügyben a Bíróság Tanzániát arra kötelezte, hogy fizessen meg a panaszosok részére 300,000 Tanzániai Shillinget az ítélet kihirdetését követő 6 hónapon belül, amiért a helyi és fellebbviteli bíróságon nem biztosította számukra az ingyenes jogi képviselőt, ezzel megsértve az Afrikai Charta 7. cikk 1. bekezdés c. pontjában található tisztességes eljáráshoz

TION%20001%202014%20_%20APDH%20V.%20THE%20REPUBLIC%20OF%20COTE%20DIVOIRE.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁴⁸ Application No. 044/2019. *Suy Bi Gohore Emile and Others vs. Republic of Côte d'Ivoire*. Forrás: https://www.african-court.org/en/images/Cases/Case%20Summaries/044-2019_Case_Summary_-SUY_BI_GOHORE_ET_AUTRES_c_COTE_DIVOIRE.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁴⁹ Application No. 044/2019 *Suy Bi Gohore Emile and Others vs. Republic of Côte d'Ivoire*.

⁵⁰ Application No. 033/2015 *James Wanjara and Others vs. United Republic of Tanzania*, 49. pont. <https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/App1.%20033-2015%20-%20James%20Wanjara%20-%20Judgment%20-%20Engl.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 23.

⁵¹ *James Wanjara and Others vs. United Republic of Tanzania*, i.m. 43. pont.

való jogot.⁵² Annak ellenére, hogy a panaszosok nem kérelmezték a *pro bono* jogi védelmet, a tagállam kötelezettsége lett volna számba venni azon körülményeket, amelyek ezt indokolják – hogy a panaszosok laikusak és tanulatlanok, illetve nincs megfelelő jogi tudásuk ahhoz, hogy önmagukat képviselni tudják.⁵³

3. 5. Chananja Luchagula vs. United Republic of Tanzania

Előfordul azonban, hogy a Bíróság nem tudja a méltányosság körében a kérelmet elfogadhatóvá nyilvánítani, még akkor sem, ha egyébként a panaszos rászorultságra és tanulatlanságra hivatkozik.

Chananja Luchagula tanzániai állampolgárt 2001 májusában emberölés elkövetése miatt halálra ítélték. Tanzánia elnöke kegyelmi jogkörét gyakorolta, így Luchagula úr 2007 decemberében szabadulhatott a börtönből. A Bírósághoz intézett kérelemben azt állítja a panaszos, hogy mivel Tanzánia fellebbviteli bírósága tévesen szabta ki rá a halálbüntetést, ezzel a tagállam megsértette a diszkrimináció tilalmának elvét, az egyenlőséghez való jogot, a törvény előtti egyenlőség elvét, az élethez és testi épséghez való jogot, a méltósághoz való jogot, a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát és a tisztességes eljáráshoz való jogot.⁵⁴

Meglátásom szerint egy tévesen halálra ítélt embert megillet a kompenzáció, és úgy gondolom a Bíróság sem hozott volna eltérő ítéletet, azonban a Bíróság elfogadta Tanzánia azon kifogását, hogy a panaszos által a kérelem nem lett ésszerű időn belül benyújtva. Ugyanis a panaszos a helyi jogorvoslatok kimerítését követő több, mint 6 év elteltével indítványozta a Bíróság eljárását.⁵⁵

4. Következtetések a 2020-ban született Bírósági ítéletek nyomán

A Bíróság esetjogának vizsgálata során először a 2020 június-júliusi időszakban született ítéleteket vettem alapul, amelyeket a korábban hatályban levő szabályzat alapján bocsátott ki a Bíróság, majd az új Szabályzat hatályba lépésének napján született ítéleteket. Következtetésképpen elmondható, hogy a Bíróság széleskörben gyakorolja a méltányossági jogkörét, mivel felismerte azt a problémát, hogy a panaszosok gyakran – ahogyan azt az esetjog is mutatja – tanulatlan, rászorult emberek. Azonban az esetjogot megvizsgálva azt is megállapítottam, hogy az új Szabályzatban feltüntetett célkitűzés, amely a Bíróság könnyebb elérésére irányul, még mindig csak elvétve jelentkezik a méltányosság gyakorlatának segítségül hívásán keresztül.

Álláspontom szerint azonban ezzel nincs teljesen megoldva az a probléma, hogy az elfogadhatósági feltételeket nehéz teljesíteni. Úgy vélem, hogy ha a Bíróság a méltányosság körében számba venne olyan körülményeket, mint például azt, hogy évek múltán egy tagál-

⁵² *James Wanjara and Others vs. United Republic of Tanzania*, i.m. 100 és 102. pont.

⁵³ *James Wanjara and Others vs. United Republic of Tanzania*, i.m. 69. pont.

⁵⁴ Application No. 039/2016. *Chananja Luchagula vs. United Republic of Tanzania*. https://en.african-court.org/images/Cases/Judgment/Judgment_Summary_Application_0392016_Chananja_Luchagula_v_Tanzania.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 24.

⁵⁵ Application No. 039/2016. *Chananja Luchagula vs. United Republic of Tanzania*, i.m.

lam jogsértő cselekménye mennyire van kihatással a panaszos életére – tehát az elfogadhatósági feltételek lazább értelmezése alapján is megvizsgálni a jogsértés súlyát – sokkal több számban tudna emberi jogi jogsértő cselekményeket felderíteni. Összehasonlításképp említeném, hogy ahhoz, hogy az Európa Tanács Emberi Jogok Európai Bírósága⁵⁶ a panaszos által benyújtott kérelmet elfogadhatónak nyilvánítsa, az Emberi Jogok Európai Egyezményének 35. Cikke⁵⁷ szerinti követelményeknek kell megfelelni. A 35. Cikk 1. bekezdése tartalmazza, hogy a helyi jogorvoslatokat kimerítését követő hat hónapon belül szükséges a kérelmet benyújtani, a méltányosság és mérlegelési jogkör pedig a Bíróság döntésére van bízva, hogy a határidő leteltét követően benyújtott kérelmeket elfogadhatóvá nyilvánítja-e, vagy sem. Az afrikai emberi jogok védelmi rendszerében viszont a Bíróság az eddigiek során még nem határozott meg pontos határidőt a kérelem benyújtására. Véleményem szerint ennek az az oka, hogy kevesen vannak tisztában a Bírósághoz fordulás lehetőségével, illetve előfordulhat, hogy a helyi bíróságokon is nehéz a jogérvényesítés érdekében fellépni. Példaként említhető, amire már a Bevezetésben utaltam, hogy a bíróságokat városi területeken alakították ki, ezért a vidéki lakosság számára szinte elérhetetlenek a szegénység, a megfelelő információ és az utazási lehetőségek hiánya miatt.

A következő táblázatban szeretném az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Afrikai Bíróság elfogadhatósági rendszerének összehasonlításával szemléltetni mind a különbségeket, mind a hasonlóságokat kiemelve az átláthatóság kedvéért:

⁵⁶ Az Emberi Jogok Európai Bírósága 1998 novemberében kezdte meg működését az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága helyén azzal a céllal, hogy az 1950-ben elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye nyomán védje és előmozdítsa az emberi jogokat. GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNIA: *A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*. HVG-Orac, Budapest, 2011. 15. p.

⁵⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 35. Cikk. https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf.

1. sz. táblázat

ELFOGADHATÓSÁGI FELTÉTELEK	
<i>Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)</i>	Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága
Az összes hazai jogorvoslat kimerítése	Az összes hazai jogorvoslat kimerítése (ha van ilyen)
panaszos nevének feltüntetése	panaszos nevének feltüntetése
a kérelem előterjesztése a hazai jogorvoslat kimerítését követő <i>6 hónapon belül</i>	a kérelem a hazai jogorvoslat kimerítését követő ésszerű időn belül legyen előterjesztve
az ügy nem lehet azonos egy korábban már megvizsgált ügygel, <i>hacsak nem tartalmaz az ügyre vonatkozó új adatokat</i>	az ügy nem lehet azonos egy korábban már megvizsgált ügygel
a kérelem összeegyeztethető az Egyezmény rendelkezéseivel, nem alaptalan és nem minősül kérelmezési joggal való visszaélésnek	a kérelem összeegyeztethető az Afrikai Charta és az AU Alapokmányának rendelkezéseivel
a panaszos jelentős <i>hátrányt</i> szenvedett el	a kérelemben szereplő állítások nem alapulhatnak csak és kizárólag a média által gyártott híreken

Forrás: a dolgozat szerzőjének saját készítése

A táblázatban kiemelttem a különbségeket, amelyek meglátásom szerint azt igazolják, hogy míg az Afrikai Bíróság eljárásához több feltétel teljesítése szükséges, az EJEB elfogadhatósági feltételrendszere teljesíthetőbbnek mutatkozik tekintettel arra, hogy kisebb teret hagy a Bíróságnak a kérelem elfogadhatóságának értelmezésére. Hogy pontosítsak, ahogyan arra már korábban is utaltam és a táblázatban is látható, a panaszosnak a helyi jogorvoslatok kimerítését követő 6 hónapon belül van lehetősége előterjesznie kérelmét annak érdekében, hogy az EJEB megvizsgálja az esetet, a határidő elmulasztásával a Bíróság a jelentős hátrányra tekintettel méltányosság körében dönthet mégis az elfogadhatóságról. Az Afrikai Bíróság ésszerű határidőn belüli előterjesztést tartalmazó szabálya minden bizonnyal az afrikai körülményekre tekintettel lett ilyen módon szabályozva, hiszen a panaszosok gyakran nincsenek tisztában a jogérvényesítési lehetőségeikkel, pontosabban azzal sem, hogy emberi jogaik érvényesítésében az Afrikai Bíróság jelentheti a végső megoldást. Azonban ennek a „tág” szabályozásnak és éppen a pontos határidő meghatározásának a hátránya, hogy a Bíróság – ahogyan azt a vizsgált jogesetek is alátámasztják – 2-3 évvel a helyi jogorvoslatok kimerítését követően már elfogadhatatlannak nyilvánítja a kérelmet. Kivéve, ha nem jelentkeznek speciális körülmények, amelyekre tekintettel a méltányossági gyakorlatot segítségül hívva mégis elfogadhatóvá válik a kérelem.

Az azonban kétségtelen, hogy a meghozott ítéletek alapján a – már bevezetőben is említett – kezdeti reményt az emberi jogi védelem területén képes beváltani a Bíróság. Blutman László egyetemi doktori értekezésében is már megfogalmazódott az a probléma, hogy maguk az államok közvetlenül is képesek korlátokat szabni az egyén politikai

életben való részvételi jogának.⁵⁸ A *Suy Bi Gohore Emile and Others vs. Republic of Côte d'Ivoire* és *Jebra Kambole vs. United Republic of Tanzania* ügyekben meghozott Bírósági ítéleteket tekintve bebizonyosodik, hogy a politikai vonatkozású kérdésekben is igyekeznek megoldást találni a Bíróság. Ezen ügyekben született ítéletek nemcsak az Afrikai Charta, az új Szabályzat és a Bíróságot felállító egyezmény rendelkezéseit, de az Afrikai Unió Alapokmányának 3.cikkének g. pontjában célul kitűzött demokratikus alapelvek és intézmények előmozdításának kötelezettségét, a nép részvételi jogát a döntéshozatalban és a jó kormányzás elvét is szolgálják.

IV. Fokozott védelmet igénylő emberi jogok szabályozása

Az afrikai emberi jogi rendszerben fokozott igény van a gyermekek és nők jogainak védelmére, amely igényt a jelen fejezeten belül jogesetekkel kívánom alátámasztani, továbbá szemléltetni, hogy jelenleg is milyen kihívásokkal néznek szembe az ezen jogok védelmében eljáró szervek és, hogy a korábban vizsgált és feltárt jogérvényesítési problémák ezen két jogeset esetén is fennállnak-e. Választásom azért esett e két jogcsoportra, mivel kérdésként merült fel bennem, hogy az Afrikai Unió miként reagál a nemzetközileg is ismert problémákra, nevezetesen arra, hogy a gyermekek oktatáshoz és fejlődéshez való jogai nem megfelelően vannak biztosítva számos afrikai országban. Emellett az egészséges ivóvízhez való jogon át a gyermekkatonáság problémáig a nemzetközi szervezetek (pl.: UNICEF, Amnesty International) által is tájékozódhatunk Afrika vonatkozásában, mivel nap, mint nap hangsúlyozzák azokat. Az Afrikai Unió a gyermekek jogai védelmének erősítésére alkotta meg a Gyermekek Jogairól és a Jólétről szóló Afrikai Kartát, majd egy szervezetet, amely a Karta rendelkezéseinek gyakorlatban történő érvényesítésének ellenőrzésére hivatott. Hasonló kihívásokkal néznek szembe az afrikai nők a jogaik érvényesítése során: habár jogaik erősítése érdekében szintén született egy kontinens-szerte széleskörben elfogadott dokumentum, problémaként jelentkezik, hogy maga az Afrikai Bíróság jogosult eljárni a nők jogainak megsértése során. Pontosabban ez azért jelent akadályt a jogok hatékony érvényesítésében, mivel a Bíróság eljárásához szükséges, hogy a bepanaszolt tagállam a Bíróság felé alávetési nyilatkozatot tegyen – ennek részletezésére az elkövetkező fejezetben kerül sor. A kutatásom eredményeként az ezen említett jogokat érintő feltárt kihívásokra és problémákra, amelyeket a következőkben kívánok bemutatni, a munkám végén teszek megoldási javaslatokat.

1. A Gyermekek Jogairól és a Jólétről szóló Afrikai Karta

A Gyermekek Jogairól és Jólétéről szóló Afrikai Karta⁵⁹ (a továbbiakban: Gyermekjogi Karta) egy alapvető dokumentum az afrikai emberi jogok rendszerében. A hajlandóság

⁵⁸ BLUTMAN LÁSZLÓ: *Az Afrikai Emberi Jogi Rendezés Alappjai*. Doktori értekezés, Szeged, 1989. 248. p.

⁵⁹ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, hatálybalépés dátuma: 1990. július 1. https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/au/afr_charter_rights_welfare_child_africa_1990.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

egy gyermekek jogait átfogó karta meghozatalára alapvetően azon jogok vonatkozásában született meg, amelyeknél az 1981-es Afrikai Charta elfogadásával kapcsolatban aggályok merültek fel. A gyermekkereskedelem, a gyermekkatonák alkalmazása háborús konfliktusokban, az ártalmas kulturális szokások és tradíciók körül a mai napig is létező viták folynak. Ezáltal szükségessé vált egy olyan speciális emberi jogi dokumentum megalkotása, amely kiemeli a gyermekek jogainak védelmét és előmozdítását Afrikában. Az Afrikai Charta ugyanis csak olyan mértékig rendelkezik a gyermekek jogairól, hogy azt a nők jogai mellett említi: „Az államnak biztosítani kell a nőkkel szembeni diszkrimináció minden formájának megszüntetését, és biztosítani a gyermekek és nők jogainak védelmét, ahogyan az nemzetközi egyezményekben kikötésre került.”⁶⁰

Az ENSZ 1989-ben fogadta el a Gyermekjogi Egyezményt, amely a világszerte legtöbb ratifikációt elnyert nemzetközi szerződés, amelyet csak az Amerikai Egyesült Államok nem fogadott el magára nézve kötelezőnek.⁶¹ A Gyermekjogi Karta 9 évvel az Afrikai Charta elfogadása után, 1990-ben lett elfogadva, és az Afrikai Unió eddig 49 tagja ratifikálta az összesen 55 tagból.⁶² A dokumentum alapján létrejött az Afrikai Gyermekek Jogai és Jólétével Foglalkozó Afrikai Szakértői Bizottság (továbbiakban: Afrikai Gyermekjogi Bizottság)⁶³ az Afrikai Unión belül, hogy hatékonyabban védje és hirdesse a Gyermekjogi Kartában megfogalmazott rendelkezéseket. A Gyermekjogi Egyezménynek az összes afrikai állam részese – azonban ezen egyezmény nem fejtette ki azt a kívánt hatást Afrikában, amely az afrikai gyermekek jogainak előmozdítását és védelmét szolgálná. A Gyermekjogi Karta létrehozását elősegítette az ENSZ Közgyűlés 45/167 számú határozata, amely kimondta, hogy a regionális intézkedések az emberi jogok védelme és előmozdítása iránt hatékony hozzájárulást jelentenek az emberi jogok fejlődéséhez.⁶⁴

A Gyermekjogi Karta néhány egyedi vonását érdemes kiemelni: a gyermek meghatározására „minden 18 év alatti embert”⁶⁵ használnak, ezzel is kifejezve azt, hogy széleskörű védelmet nyújtanak a gyermekeknek bármilyen korlátozás, kivétel vagy feltétel nélkül, illetve a gyermek legfőbb érdeke az elsődleges szempont a gyermeket érintő határozatok, jogszabályok megalkotása során. Ebben az esetben is már láthatunk fejlődést az afrikai jogszabályalkotást tekintve: ellentétben az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével, az afrikai Gyermekjogi Kartában nem csak „egy” kiemelkedő szempont a gyermekek helyzetének figyelembevétele, hanem „az” elsődleges megfontolást kell tulajdonítani az őket megillető jogoknak (4. cikk). A gyermekek névhasználathoz és állampolgársághoz való jogát külön kiemeli az egyezmény annak tükrében, hogy minden gyermeket a születésétől fogva megillet a név az állampolgárság elnyerése mellett – az államoknak pedig biztosítani kell alkotmányukban, hogy a gyermekek születéssel

⁶⁰ A Guide to the African Human Rights System. Pretoria University Law Press, South Africa, 2016. 50–51. pp.

⁶¹ UNICEF: A Gyermekjogi Egyezményről. Forrás: <https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmenyrol>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁶² Member States of the African Union. Forrás: https://au.int/en/member_states/countryprofiles2. Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁶³ SZAPPANYOS MELINDA: *A vízhez való jog érvényesíthetősége az ENSZ keretében*. Doktori értekezés, Pécs, 2012. 161. p.

⁶⁴ *A Guide to the African Human Rights System*. Pretoria University Law Press, South Africa, 2016. 52. p.

⁶⁵ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, Article 2. Forrás: https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/au/afr_charter_rights_welfare_child_africa_1990.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

megszerzik az állampolgárságot, ha egyetlen más állam sem biztosítja azt rajtuk kívül (6. cikk). Az egyezmény külön kiemeli a gyermekházasság tilalmát, illetve, hogy a házasságkötéshez a 18. életév betöltése szükséges. Fontos rendelkezéseket tartalmaz még az egyezmény 22. cikke, amely a gyermekkatonaság tilalmát taglalja. Továbbá a menekült státuszt kereső gyermekek – amely fogalom körébe a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek is beletartoznak; ebben is tágabb meghatározást ad, mint a Gyermekjogi Egyezmény – jogosultak megfelelő védelemben és humanitárius segítségnyújtásban részesülni (21., 23. és 26. cikk). A Gyermekjogi Karta nemcsak a gyermekek jogait, de a 31. cikk alatt a gyermek kötelezettségeit is meghatározza azzal, hogy szüleit és az időseket is tisztelje, szükség esetén fizikai és szellemi képességei révén segítse a nemzeti közösséget, illetve megőrizze és erősítse az afrikai kulturális értékeket.⁶⁶

Az Afrikai Gyermekjogi Bizottság annak érdekében, hogy biztosítsa a gyermekek jogainak védelmét, fogadhat kérelmet bármely személytől, az Afrikai Unió által elismert civil szervezettől, tagállamtól, és az ENSZ-től, bármely, a Gyermekjogi Kartával kapcsolatos rendelkezés állítólagos megsértésével összefüggésben.⁶⁷ A Bizottság ingyenes jogi segítséget biztosít az igazságszolgáltatás érdekében a rendelkezésére álló erőforrásokon belül. Mostanáig a Bizottság 6 esetben hozott döntést a Gyermekjogi Karta sérelmét illetően.⁶⁸

2. A gyermekek jogait előmozdító Bizottsági döntések

A Gyermekjogi Bizottság esetjogának részletezése során 3 jogsértést megállapító döntést vizsgáltam, amelyek egyben az első 3 elé került ügyben született határozatok. A célom, hogy szemléltessem a Bizottság felállítását követő sikereket a gyermekek jogainak védelmében. Az általam feldolgozott eseteken kívül a Gyermekjogi Bizottság további 3 ügyben hozott ítéletet, amelyekre az egyes jogesetek feldolgozását követően teszek említést, illetve működése során 3 kérelmet utasított el elfogadhatóság hiányában.⁶⁹

2. 1. Senegalese Talibés vs. The Republic of Senegal

Jelen ügyben 2012-ben lett előterjesztve a kérelem nagyjából 100,000 talibé gyermek érdekében azon az alapon, hogy az ún. Korán-iskolákban arra kényszerítették a gyermekeket, hogy utcákon kolduljanak, és ez a gyakorlat már az 1980-as évektől kezdve létezett. Az Afrikai Gyermekjogi Bizottság megállapította, hogy Szenegál megsértette a Gyermekjogi Karta 11. cikkét azáltal, hogy nem biztosította az ingyenes és szabadon választható oktatást – tekintettel arra, hogy a talibé gyermekek helyett a szülők döntöttek a gyermekek sorsáról olyan értelemben, hogy arra kényszerültek, hogy utcán kolduljanak. A Gyermekjogi Bizottság döntésének értelmében Szenegálnak érvényre

⁶⁶ *A Guide to the African Human Rights System*: i.m. 54–56. pp.

⁶⁷ African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child. Forrás: <https://www.acerwc.africa/mandate/> Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20. p.

⁶⁸ *A Guide to the African Human Rights System*: i.m. 62. p.

⁶⁹ African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child, Table of Communications. Forrás: <https://www.acerwc.africa/table-of-communications/> Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 24.

kell juttatnia törvényeit annak érdekében, hogy megvédje a talibé gyermekeket a bántalmazástól, gyermekprostitúciótól, illetve biztosítania kell azt a gyakorlatot, hogy a mohamedán vallásánárok iskoláiban kapott oktatás megfelelő legyen, megtiltva az utcákon való koldulást.⁷⁰

2018-ban a Gyermekjogi Bizottság Kamerunnal szemben meghozott ítéletében⁷¹ többek között a gyermekprostitúció és gyermekbántalmazás tilalmát is ismételten kiemelte. A Gyermekjogi Bizottság az eljárás során a bántalmazott gyermek részére megfizetendő jóvátételt, mint kompenzációt is elrendelte, továbbá kötelezte Kamerun államot arra, hogy emeljen vádat a gyermekbántalmazás elkövetőjével szemben. Elrendelte továbbá, hogy Kamerun megfelelően képezze ki a rendőrséget, az ügyészeket, bírákat és a kormány képviselőiben eljáró személyeket ahhoz, hogy kellő védelmet tudjanak nyújtani a gyermekek részére.⁷²

2. 2. The Institute for Human Rights and Development in Africa and The Open Society Justice Initiative vs. The Government of Kenya

Ebben az ügyben⁷³ a kérelmezők úgy nyilatkoztak, hogy Kenya megsértette a núbiai származású gyermekek állampolgársághoz és regisztráláshoz való jogait. A gyarmati korszakra visszatekintve, a núbiaiakat a szülőföldjük elhagyására kényszerítették, amely a mai Közép-Szudán területén található, és besorozták őket a brit gyarmati hadseregbe Kenyában. Arra is hivatkoztak, hogy a gyarmati igazgatás elutasította a núbiaiak eredeti lakóhelyre való visszatérés iránti kérelmét, valamint nem kaptak brit állampolgárságot sem a britektől Kenya függetlenségének kikiáltását megelőzően. A függetlenség megszerzését követően a núbiaiak hovatartozásának kérdésével hosszú időn keresztül továbbra sem foglalkoztak, és mivel Kenyában ősi földjeik sincsenek, arra hivatkoztak, hogy a kenyai kormány idegenként kezeli őket. A mindezekből fakadó probléma az volt, hogy a Kenyában élő núbiai utódokkal rendelkező szülők nehézségekbe ütköztek a gyermekük születésének bejegyeztetésével kapcsolatban. Az Afrikai Gyermekjogi Bizottság kiemelte, hogy erős és közvetlen kapcsolat van az állampolgárság és bejegyeztetés között, amely jogok biztosítása a Gyermekjogi Karta 42. bekezdése által is meg van erősítve. A Gyermekjogi Bizottság kimondta, hogy Kenya arra vonatkozó gyakorlata, hogy a núbiai gyermekek 18. életévük betöltése után folyamodhattak csak az állampolgárságért, semmiképpen nem minősül a gyermekek legfőbb érdekének szem előtt tartásának. A Bizottság azt javasolta, hogy Kenya a lehető leghamarabb tegye meg a szükséges jogalkotási lépéseket annak biztosítása érdekében, hogy a núbiai származású gyermekek születésükkel meg tudják szerezni a kenyai állampolgárságot.⁷⁴

⁷⁰ A Guide to the African Human Rights System: i. m. 64. p.

⁷¹ Decision No. 001/2018 *The Institute for Human Rights and Development in Africa and Finders Group Initiative on behalf of TFA (a minor) vs. The Government The Republic of Cameroon*. <https://acerwc.africa/wp-content/uploads/2018/13/Cameroon%20Rape%20Case.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 26.

⁷² Uo.

⁷³ Decision No. 002/Com/002/2009. *The Institute for Human Rights and Development in Africa and The Open Society Justice Initiative vs. The Government of Kenya*. <https://acerwc.africa/wp-content/uploads/2018/07/ACERWC-Decision-on-the-Communication-submitted-by-IRDHA-on-behalf-of-Children-of-Nubian-Descent-Vs-The-Government-of-Kenya-1.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 26.

⁷⁴ *A Guide to the African Human Rights System*: i.m. 65. p.

2018-ban a Gyermekjogi Bizottság hasonló ítéletet⁷⁵ hozott Szudánnal szemben: kötelezte Szudánt, hogy a szudáni nőktől született gyermekek automatikusan kapják meg az állampolgárságot. Ezen felül biztosítania kell Szudánnak a gyermekek védelmében tett azon intézkedést, hogy a szülők állampolgárságának elvonása esetén a gyermek megtarthassa a sajátját.

2. 3. Michelo Hunsungule and Others vs. Uganda

Az eset az 1986 és 2006 közötti észak-ugandai lázadásokra nyúlik vissza, amikor a kormánynak az ellenálló hadsereggel kellett megküzdenie, és hadserege erősítéséhez gyermekek ezreit rabolta el a kormány. Az ügyet a Dél-afrikai Egyetem diákjai terjesztették a Gyermekjogi Bizottság elé jogklinikai tevékenységük során, ebben segítségükre volt Hunsungule és az egyetem munkatársai, akik előkészítették az ügyet. Habár az ügy 2005-ben lett előterjesztve, a Gyermekjogi Bizottság csak 2013 áprilisára hozott ítéletet, amely annak a körülménynek tudható be, hogy ez volt az első Bizottság elé terjesztett kérelem, így abban az időben a szervezet még nem rendelkezett egy részletesen kidolgozott szabállyal a kérelmek feldolgozását illetően.⁷⁶

A panaszosok azt állították, hogy a Gyermekjogi Karta oktatáshoz való jogról szóló rendelkezése, továbbá az élethez való jog sérült, mindemellett Uganda nem biztosította az 5. cikk szerinti kötelezettségét a gyermekek túléléséhez és fejlődéséhez való jogához kapcsolódóan. Hivatkoztak még továbbá a 14. cikk megsértésére, amely a gyermekek testi és lelki egészségének fenntartását hangsúlyozza, majd a 16. és 27. cikkeiben szabályozott szexuális bántalmazás és erőszak tilalmának megsértésére.⁷⁷ A Bizottság megállapította, hogy a tagállamok kellő gondossággal kell, hogy a törvények végrehajtása vonatkozásában kötelezettségeiket teljesítsék, majd hangsúlyozta, hogy Uganda megszegte a gyermekkatonák alkalmazásának tilalmát és a Gyermekjogi Karta egyik cikke sem ad lehetőséget a gyermekek önkéntes alapú állami hadseregbe sorozására.⁷⁸

2015-ben egy nemzetközi civil szervezet szintén hangot adott egy a gyermekek jogait ért sérelemnek, és fellépett a védelmük érdekében. A Gyermekjogi Bizottság 2017-ben az ügyben hozott döntésével⁷⁹ a gyermekrablás végleges eltörlését célozta azzal, hogy határozatában másfél oldalon keresztül a Mauritániával szemben megfo-

⁷⁵ Decision No. 002/2018 *African Centre of Justice and Peace Studies (ACJPS) and Peoples' Legal Aid Centre (Place) vs. The Government of Republic of Sudan*. <https://acerwc.africa/wp-content/uploads/2018/13/Sudan%20Decision%20ACERWC%20Signed.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 26.

⁷⁶ African Children's Rights Committee finds Uganda conscripted child soldiers in case submitted by Centre for Human Rights students. Centre for Human Rights, University of Pretoria, Faculty of Law, South Africa. 15 June 2015. Forrás: <https://www.chr.up.ac.za/news-archive/2015/1202-african-children-s-rights-committee-finds-uganda-conscripted-child-soldiers-in-case-submitted-by-centre-for-human-rights-students>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 21.

⁷⁷ Communication No. 1/2015, *Michelo Hunsungule and Others vs. the Government of Uganda*, Forrás: <https://acerwc.africa/wp-content/uploads/2018/07/decision-on-uganda-comment-edited.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 21.

⁷⁸ *A Guide to the African Human Rights System*. Pretoria University Law Press, Pretoria, 2016. 65–66. pp.

⁷⁹ Decision No.003/2017. *Minority Group Rights International and SOS-Esclaves on behalf of Said Ould Salem and Yarg Ould Salem vs. The Government of The Republic of Mauritania*. <https://acerwc.africa/wp-content/uploads/2018/13/ACERWC%20Decision%20Final%20ON%20Mauritania.pdf>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 26.

galmazott kötelezettségeket taglalta. Rendelkezett többek között arról, hogy Mauritánia összes kormányzati szerve dolgozzon a gyermekrabszolgátság ügyében annak érdekében, hogy fellépjenek a gyermekeket ért jogsérelem felderítésében és védelmükért megfelelő intézkedéseket hozhasson a tagállam.

Következtetésképpen elmondható, hogy annak ellenére, hogy a gyermekek jogainak védelme érdekében még 1990-ben megalakult a Gyermekjogi Bizottság, napjainkig csupán 6 ügyben született határozat. Ezen szám növelése érdekében a munkám végén teszek megoldási javaslatot.

A fentiek után a következő fejezetben az afrikai nők jogait ért kihívásokkal és a mostanáig született megoldásokkal kívánok foglalkozni.

3. A Maputo Jegyzőkönyv

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartájához fűzött, a nők jogaira vonatkozó 2005. november 25-én hatályba lépett kiegészítő jegyzőkönyv – más néven Maputo Jegyzőkönyv – abból a célból lett elfogadva, hogy megoldást nyújtson az Afrikai Charta női jogokat érintő hiányosságaira, és mint hiánypótlásként kitöltse a megfelelő tartalommal. Az Afrikai Unió 49 tagállama írta alá eddig, 42-en pedig ratifikálták.⁸⁰ Kikényszeríthetőségét tekintve a Bizottság és a Bíróság jogosult ellenőrizni, megfelelően vannak-e átültetve a Maputo Jegyzőkönyv rendelkezései a gyakorlatba. Azonban ahhoz, hogy kiemeljék a női jogok fontosságát, a Bizottság 1999-ben létrehozta a női jogok helyzetével foglalkozó különleges előadó (Special Rapporteur on the Rights of Women in Africa, továbbiakban: különleges előadó) intézményét azzal a céllal, hogy a Bizottság tagjai mellett a különleges előadó legyen az afrikai női jogok védelmének és előmozdításának fő támogatója. Az Afrikai Unió női jogok védelme iránti elhivatottságát mutatja, hogy a 2010-2020-as éveket a női jogok évtizedének nyilvánították Afrikában. Azonban a Maputo Jegyzőkönyv elfogadása és a különleges előadó intézményének kidolgozása ellenére a nőkkel szembeni erőszak az afrikai kontinens-szerte széleskörben elterjedt. A Bizottság képtelen volt az Afrikai Chartával a tagállamok határain belül csökkenteni a nemi alapú diszkriminációt, mivel a Charta nem vette figyelembe, hogy a női jogok milyen megpróbáltatásokkal néznek egyébként szembe Afrikában, illetve számos rendelkezés olyan hagyományokat emel ki, amely betartása esetenként a női jogok megsértésével is jár.⁸¹

Az *APDF & IHRDA vs. Mali Köztársaság* ügy az egyetlen olyan eset az Afrikai Unió szintjén, amelyben kimondták a nők jogainak sérelmét a Maputo Jegyzőkönyvet alapul véve. Ahhoz, hogy a Maputo Jegyzőkönyv rendelkezései végrehajtásának felül-

⁸⁰ List of countries which have signed, ratified/acceded to the Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa. Forrás: <https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-sl-PROTOCOL%20TO%20THE%20AFRICAN%20CHARTER%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLE%20S%20RIGHTS%20ON%20THE%20RIGHTS%20OF%20WOMEN%20IN%20AFRICA.pdf>. Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 24.

⁸¹ BUDOO, ASHWANEE: *Analysing the monitoring mechanisms of the African Women's Protocol at the level of the African Union*. African Human Rights Law Journal Vol. 18. No. 1. (2018) 59–60. pp. <http://dx.doi.org/10.17159/1996-2096/2018/v18n1a3>, Utolsó letöltés ideje: 2020.10.20.

vizsgálata iránt indítsanak eljárást a Bíróságon, az államnak alávetési nyilatkozatot kell tennie a Bíróságon a civil szervezetek javára, hogy ellene vádat emelhessenek. 2020 májusára csupán 9 ország tette meg ezen nyilatkozatát, közöttük a Mali Köztársaság is.⁸² Az alávetési nyilatkozatok csekély száma egyértelműen azt mutatja, hogy az országok tartanak a civil szervezetek kezdeményezéseitől és különösen attól, hogy az emberi jogok megsértése miatt felelősségre vonhatók legyenek.⁸³

A különleges előadó vonatkozásában még érdemes megemlíteni, hogy 2014 januárjában a Gaboni Köztársaságban egy, a Maputo Jegyzőkönyv előmozdítása iránti küldetésben vett részt azzal a céllal, hogy információt szolgáltatson a nőket megillető jogokról. Feladatai részét képezi az afrikai nők jogainak védelme és előmozdítása mellett az afrikai kormányok támogatása a nőket megillető jogok fejlesztésében és végrehajtásában különösen a Maputo Jegyzőkönyvvel összhangban. Továbbá, hogy hirdető és tényfeltáró küldetéseken vegyen részt afrikai országokban, és terjessze a Maputo Jegyzőkönyv rendelkezéseit és vizsgálódjon a nők jogainak helyzetében. Ezen felül feladata, hogy állásfoglalásokat terjesszen elő a nők különböző afrikai országokban tapasztalható helyzetéről és összehasonlító vizsgálatot végezzen a nők jogainak helyzetéről az egyes afrikai országokat alapul véve. A különleges előadó tevékenysége kapcsán említendő, hogy 2009-ben kezdeményezte a Bizottságnál, hogy adjon ki iránymutatásokat az államok számára arra nézve, hogy az állami jelentéseket, amelyeket a Maputo Jegyzőkönyv aláírásával magukra nézve kötelező feladatként vállaltak el, hogyan készítsék el. 2009 óta 28 állam nyújtotta be a jelentését, illetve 18 a benyújtók közül egyidejűleg alá írta a Maputo Jegyzőkönyvet.⁸⁴

3. 1. APDF & IHRDA vs. Mali Köztársaság

A Bíróság 2018 májusában a Maputo Jegyzőkönyv rendelkezéseinek sérelmét mondta ki az *APDF & IHRDA vs. Mali Köztársaság* ügyben. A „The Association for the Advancement and Defence of Women’s Right” (APDF) szervezet fő célja, hogy erősítse a női csoportokat jogaik és érdekeik védelmében Maliban és fellépjen a nőket érintő diszkrimináció és erőszak ellen. A „The Institute for Human Rights and Development in Africa” (IHRDA) tagjai célja, hogy hozzájáruljanak az emberi jogokat sértő cselekmények áldozatainak megsegítéséhez a nemzeti, az afrikai és a nemzetközi szabályozást alapul véve. Az eset folytán a két civil szervezet a következő állítólagos jogsértésekre hivatkozott Mali Köztársasága ellen: a házasságkötés minimum korhatárának lányokra vonatkozó szabályának megsértése, amelyeket a Gyermekek Jogairól és Jólétéről szóló Afrikai Karta, illetve az Afrikai Charta is szabályoz, és amelyekhez Mali is csatlakozott korábban (1986-ban az Afrikai Chartához, 1999-ben pedig a Gyermekjogi Kartához), továbbá a házassághoz való hozzájárulás jogának megsértése, az örökléshez való jog megsértése, a nők és gyermekek jogait sértő hagyományok megszüntetésére vonatkozó kötelezettség megszegése. A Családjogi Törvénykönyvet (továbbiakban: Törvénykönyv) 2009-ben fogadta el Mali országgyűlése, azonban azért nem került

⁸² African Court on Human and Peoples’ Rights, Status of Ratifications. https://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/Ratification_and_Deposit_of_the_Declaration_final-May-2020.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 11. 22.

⁸³ BUDOO, ASHWANEE: i.m. 62–63. pp.

⁸⁴ BUDOO, ASHWANEE: i.m. 65–66. pp.

kihirdetésre, mert alkalmazása ellen számos iszlám szervezet tiltakozását fejezte ki, de egyébként a népesség széles körében erősen elfogadott volt. A Törvénykönyv módosított tartalommal, de kihirdetésre került az államfő által 2011 decemberében. A szervezetek azzal a kérelemmel fordultak a Bírósághoz, hogy a házasságkötés minimum korhatárára vonatkozóan módosítsák a Törvénykönyvet olyan értelemben, hogy 18 éves kortól legyen csak lehetőségük a nőknek házasságot kötni. Továbbá egy olyan program kifejlesztését kívánták a szervezetek, amely a korai házasság veszélyeiről nyújtana teljeskörű tájékoztatást a népességnek, továbbá egy olyan oktató-programot, amely a Családjogi Törvénykönyv rendelkezései értelmezésének az elsajátítását célozza, ezáltal is biztosítva az egyenlő öröklést nők és férfiak között. Nem utolsósorban egy olyan stratégia kidolgozását is javasolták a Köztársaságnak, ami által a nők és férfiak közötti egyenlőtlenségek az öröklés vonatkozásában teljesen megsemmisülhetnek. Mérhető fejlődést még azáltal is elérhetne Mali, ha a vidéken élőknek tudnák biztosítani a jegyző igénybevételenek lehetőségét – fogalmazták meg a szervezetek a kérelemben. A kérelemre történő válaszban Mali Köztársaság csupán két kifogást fogalmazott meg: a Bíróság hatáskörére vonatkozó, és elfogadhatósági kifogást.⁸⁵

Az állítólagos jogsértés a házasságkötéshez szükséges minimum korhatárát történő betöltésére vonatkozóan

A Családjogi Törvénykönyv kivételes esetekben lehetővé teszi, hogy a 15. életévét betöltött fiú és lány házasságot kössön, egy fiú az anyja vagy apja beleegyezésével, egy lány pedig kizárólagosan apja hozzájárulásával. A kérelmező civil szervezetek azonban azt állították, hogy a Világbank felülvizsgálata során a 2012 és 2013-as évben a 18 és 22 éves nők 59,9%-ban 18 éves koruk előtt házasodtak, míg 13,6%-uk 13 év előtt, azonban olyan esetek is megmutatkoztak, ahol 12 éves koruk előtt már házasságot kötöttek, pontosan 3,4%-a Mali kiskorú lányainak. A Bíróság előtt Mali a szabályozással kapcsolatban azzal is érvelt, hogy a Családjogi Törvénykönyvet nem abból a perspektívából kell megvizsgálni, mint a kiskorú lányok elleni diszkriminációt vagy a házasságkötésre vonatkozó korhatár leszállítását célzó törvényt, hanem egy olyanból, ami sokkal inkább Mali valóságát mutatja meg: nem lenne eredménye egy olyan törvény kihirdetésének, ami a hagyományok végett soha nem lenne alkalmazandó a bíróságokon, tehát a törvényeknek egyensúlyban kell állniuk a szociokulturális társadalom valóságával. Válaszul a civil szervezetek ismételten azzal érveltek, hogy az Afrikai Charta és a Gyermekjogi Karta aláírásával egyidejűleg Mali kötelezettséget vállalt a szabályok betartására és betartatására. A Bíróság a releváns egyezményeket figyelembe véve megállapította, hogy ennél a pontnál Mali Köztársasága jogsértést követett el.⁸⁶

Az állítólagos jogsértés a házasságkötéshez való hozzájárulás joga vonatkozásában

A civil szervezetek e jog megsértésével kapcsolatban azt az állítást tették kérelmükben, hogy Maliban a házasságkötés során eljáró anyakönyvvezetővel szemben szankci-

⁸⁵ Application No. 046/2016, *APDF & IHRDA vs. Republic of Mali*. Forrás: <https://www.african-court.org/en/index.php/56-pending-cases-details/942-app-no-046-2016-apdf-ihdrda-v-republic-of-mali-details>, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁸⁶ Application No. 046/2016, *APDF & IHRDA vs. Republic of Mali*, i.m. 28. p.

ókat szabhatnak ki abban az esetben, ha a házasságkötésről szóló okiratban nem szerepel a felek egyetértő nyilatkozata. Ez a szankció azonban a vallásos megbízottakra (lelkész, pap) nem vonatkozik, mivel a Családjogi Törvénykönyv 283. cikke csupán az anyakönyvvezető eljárásának szabályszerűségéről ír, a lelkészek, illetve papokkal szemben ilyen kitétel, mint az okirati bizonyíték a házasságkötésbe történő beleegyezésről, nincs. A civil szervezetek ezáltal határozottan állítják, hogy a vallásos szertartások folyamatánál megfontolandó annak a veszélye, hogy nem igénylik a felek jelenlétét (általában a házasságkötő felek jelenlétének hiányában kerülnek megtartásra), ezáltal a kényszerházasságok száma is nagy lehet. A hagyományok szerint a lányokat még pubertás korukban igyekeznek férjül adni, továbbá figyelembe véve, hogy nincs szükség a jelenlétükre, nem hagyható figyelmen kívül a nők beleegyezése nélküli házasság létezésének kockázata. A Bíróság rávilágított arra, hogy ha vallásos megbízott jelenlétében folyik a házasságkötés, az valóban a kényszerházasságok gyakorisága növekedésének kockázatát jelenti, illetve a hagyományok betartása a nem kötelező részvételre vonatkozóan a nemzetközi normák megsértését vonja maga után, és nincs összhangban a Maputo Jegyzőkönyvvel és a Gyermekjogi Kartával.⁸⁷

Az állítólagos jogsértés az örökléshez való jog vonatkozásában

A kérelemben a civil szervezetek hivatkoztak a Családjogi Törvénykönyv azon rendelkezésére, amely egyértelműen kimondja, hogy a rendelkezései abban az esetben alkalmazandók, ha vallás vagy szokásjog nem lett kikötve az öröklés vonatkozásában szóban, írásban, vagy egyszerűen hagyományban való jártasságra hivatkozva. Azonban rámutattak arra, hogy Maliban végrendelet megkötésére azért van csak szűk körben lehetőség, mert a Maliban gyakorló közjegyzők számát nagyjából 40-re becsülik, amely nem tudja kiszolgálni a 15 milliós lakosságú Malit. Tekintettel a nők jogi helyzetére, Maliban az iszlám jog szerint egy nő a vagyon felét öröklí férje után. A Maputo Jegyzőkönyvre hivatkoztak a szervezetek, amely szerint egy nőt méltányos részesedés kell, hogy illesse férje tulajdonának örökségéből, ezen felül a nők és férfiak egyaránt jogosultak a szülők tulajdonát méltányos részben elosztva örökölni. Tekintettel továbbá a gyermekek helyzetére, a Családjogi Törvénykönyv rögzíti, hogy azon gyermekek, amelyek házasságon kívül születtek, nem jogosultak az örökségre csak akkor, ha ehhez a szülők kifejezetten hozzájárultak. Mali hivatkozott ugyan a Családjogi Törvénykönyv azon rendelkezésére, amely lehetővé teszi a törvényes gyermek és házasságon kívül született gyermek közötti örökség egyenlő elosztását, azonban ezt tekinthetjük „illúzióknak”, mivel a rendelkezés csak abban az esetben követendő, ha szokásjog vagy vallási előírások nem előzik meg a törvény rendelkezéseit – tehát a házasságon kívül született gyermek joga az örökléshez inkább szívesség, mint jog. A Bíróság rávilágított Mali jogalkotási hiányosságaira, amikor a Családjogi Törvénykönyvben a gyermek legfőbb érdekét nem vették számításba az örökléssel kapcsolatban, ezen felül kiemelte, hogy a jelenleg is alkalmazott iszlám jog az öröklésjogi szabályokat tekintve nincs összhangban a nemzetközi normákkal.⁸⁸

⁸⁷ Application No. 046/2016, *APDF & IHRDA vs. Republic of Mali*, i.m.

⁸⁸ Application No. 046/2016, *APDF & IHRDA vs. Republic of Mali*, i.m.

Az állítólagos jogsértés a nők és gyermekek jogait sértő hagyományok megszüntetésére vonatkozó kötelezettség megszegése vonatkozásában

A civil szervezetek arra hivatkoztak, hogy az újonnan elfogadott Családjogi Törvénnyel Mali Köztársasága a hagyományok megszüntetésére vonatkozó hajlandóság hiányát mutatta, amely aláássa a nők, a házasságon kívül született gyermekek jogait, főképp a korai házasság, a házasságkötésbe történő beleegyezés hiánya, az egyenlőtlen öröklés miatt, amelyek mind a Gyermekjogi Kartával ellentétesek.⁸⁹

A Maputo Jegyzőkönyv 2. cikk 2. bekezdése a következőképp rendelkezik: „Minden állam elköteleződést mutasson aziránt, hogy megváltoztathassa a nők és férfiak társadalmi és kulturális magatartásmintáit a közoktatás, tájékoztatás, oktatási és kommunikációs stratégiákon keresztül annak elérése érdekében, hogy megszüntessék a káros kulturális és hagyományos gyakorlatokat, amelyek az egyik nem alsóbbrendűségének vagy a másik nem felsőbbrendűségének gondolatán alapszik, vagy a nők és férfiak sztereotipizált szerepein.”⁹⁰

A Gyermekjogi Karta 21. cikkének 1. bekezdése pedig a gyermekek jogainak előmozdítását szolgálja: „A jelen Karta részes államainak minden megfelelő intézkedést biztosítani kell annak érdekében, hogy megszüntesse a káros szociális és kulturális gyakorlatokat, amelyek hatással vannak egy gyermek jólétére, felnőtté válására és fejlődésére, különösen azokat a szokásokat és gyakorlatokat, amelyek hátrányosan hatnak a gyermek életére és egészségére; és azokat a szokásokat és gyakorlatokat, amelyek nemi vagy bármilyen más alapon diszkriminálja a gyermeket.”⁹¹

A Bíróság minden körülményt és érvet figyelembe véve megállapította, hogy Mali Köztársasága a Maputo Jegyzőkönyv, az Afrikai Charta és a Gyermekjogi Karta rendelkezéseit is megsértette a házasságkötés minimum korhatárának be nem tartásával. Továbbá a Bíróság ítéletében kimondta a házasságkötéshez való hozzájárulás joga vonatkozásában, a nők és a házasságon kívül született gyermekek öröklési jogi státuszával, illetve a nők és gyermekek jogait sértő hagyományok megszüntetésére vonatkozó kötelezettségvállalás megsértésével kapcsolatos jogsértést szintén a Maputo Jegyzőkönyv és a Gyermekjogi Karta rendelkezései nyomán. A Bíróság a diszkrimináció tilalmának megsértését is kimondta. Az ügy azért is említésre méltó, mivel emellett, hogy a Bíróság először mondta ki a Maputo Jegyzőkönyv rendelkezéseinek megsértését egy tagállam vonatkozásában, elrendelte, hogy Mali Köztársasága módosítsa az általa hozott és az ügy során megtámadott jogszabályt, nevezetesen a Családjogi Törvénykönyvet, és harmonizálja a nemzetközi egyezményekkel, ezen felül tegyen lépéseket aziránt, hogy az emberi jogi jogsértésének véget vessen. A Bíróság elrendelte, hogy ezen ítélet meghozatalát követő két éven belül Mali nyújtson be beszámolót az általa tett intézkedések folyamatáról és sikerességéről.⁹²

⁸⁹ Application No. 046/2016, *APDF & IHRDA vs. Republic of Mali*, i.m.

⁹⁰ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, Article 2. https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/au/protocol_rights_women_africa_2003.pdf, Utolsó letöltés ideje: 2020. 10. 20.

⁹¹ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, i.m. Article 21.

⁹² Application No. 046/2016, *APDF & IHRDA vs. Republic of Mali*, i.m.

V. Összegzés

A munkám során részletesen megvizsgáltam Afrika emberi jogi rendszerét a megkötött egyezményeken és az esetjogon keresztül. Kutatásom célja az volt, hogy felfedjem azon akadályokat, amelyek miatt véleményem szerint lassú fejlődést mutat az Afrikai Unió az emberi jogok védelmének előmozdítása terén. Felismert egy nagyon fontos problémát a Bíróság, amire reagálva új eljárási szabályzatot is elfogadott, ez pedig a kikényszeríthetőség problematikája. Kutatási előkérdésemként fogalmazódott meg, hogy a 2020. szeptember 25-én hatályba lépett eljárási szabályzatban feltüntetett célkitűzések megvalósulnak-e a Bíróság esetjogában az ugyanezen napon meghozott ítéletek nyomán. Ahogyan arra a dolgozatomban is rámutattam, meglátásom szerint a kikényszeríthetőség hiánya továbbra is fennálló problémának bizonyul, mivel pontos szankciók írásba foglalása nélkül a tagállamok nem, vagy csak nagyon lassú folyamat eredményeképp hajlandók harmonizálni nemzeti jogszabályaikat a magukra kötelezőnek elfogadott egyezményekkel. Megoldást nyújtana, ha az Afrikai Unió a Bíróság és a Bizottság döntéseinek kikényszeríthetősége érdekében egy sajátos, csak és kizárólag jogkövetkezményeket tartalmazó dokumentumot hozna létre, amelyben szerepelnének a pontos, tagállamokkal szemben alkalmazható szankciók, amelyeket mindkét szervezet a döntés meghozatala során elrendelhet – az egyének és a civil szervezetek is ezáltal eredményesebben harcolnának a különböző alapvető jogok érvényesítése, és megszegésük esetén a jogsértő tagállam elmarasztalása érdekében.

Továbbá azt a következtetést vontam le az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Afrikai Bíróság elfogadhatósági rendszerének összehasonlítása során, hogy a kérelem elfogadhatósági feltételein azzal a gyakorlattal tudna könnyíteni az Afrikai Bíróság, ha a „jelentős hátrány” fennállását a kérelem 2-3 évvel a helyi jogorvoslatok előterjesztése során is számba venné a méltányosság körében. Abból kiindulva, hogy az afrikai körülményekre tekintettel az ésszerű időn belüli előterjesztés nem lett ez ideig pontosítva, véleményem szerint a „jelentős hátrány” szempontja megállná a helyét az elfogadhatósági feltételek között, ezzel is biztosítva az ügyek nagyobb számában való eljárást. A jelentős hátrány figyelembevétele azért is lenne számottevő, mivel 2 és 3 évvel a helyi jogorvoslatokat kimerítően is fennállhat annak a kockázata, hogy a Bírósághoz védelemért forduló személy életére kihatással legyen az adott emberi jogi jogsértés.

A fokozott védelmet igénylő emberi jogok körében a gyermekek és a nők jogainak érvényesülési lehetőségeit és tényleges érvényesülését vizsgáltam. Ezek kapcsán azt láthattuk, hogy feltűnően kevés számban indul eljárás a védelmük érdekében. A Bíróság eljárását tekintve a magánszemélyek és a civil szervezetek által benyújtott kérelmek esetén ahhoz, hogy a Bíróság egy a nők jogait érintő tagállami jogsértés vonatkozásában vizsgálódjon, alávetési nyilatkozat szükséges a tagállamtól. Dolgozatomban legfőbb problémaként azonosítottam ennek kapcsán, hogy nagyon kevés afrikai állam tett alávetési nyilatkozatot a Bírósághoz. Alávetési nyilatkozat hiányában a Bíróság pedig nem tud fellépni annak érdekében, hogy a tagállamok harmonizálják a nemzeti szabályozást nemzetközi egyezményekkel.

Ezzel ellentétben a Gyermekjogi Kartában nem fogalmazódott meg a kötelezettség az alávetési nyilatkozatok megtételére, tehát bármely részes állammal szemben megindítható az eljárás. Ugyanakkor úgy vélem, hogy a gyermekek jogai még mindig nem

kapnak elég figyelmet ahhoz, hogy fellépjenek a védelmük érdekében. Ez a probléma a Gyermekjogi Bizottság esetjogában kiválóan megmutatkozik, hiszen eddigi működése során csupán 6 ügyben hozott ítéletet. A megoldási javaslatom egy a gyermekek jogai védelmében is eljáró különleges előadó megbízása lenne, aki – a női jogok védelmében eljáró különleges előadóhoz hasonlóan – tagállamokon átívelően hirdetné a Gyermekjogi Kartát, támogatva ezzel az afrikai kormányokat a gyermekek jogainak fejlesztésében. Azonban a gyermekek jogainak védelmében eljáró különleges előadó feladatkörét kiegészíteném még azzal, hogy a gyermekek részére tartson tájékoztató előadásokat egyrészt a lehetséges jogsértésekről, amelyek felderítése és szankcionálása iránt az eddigiek során nem indítottak eljárást a Gyermekjogi Bizottságnál. Másrésztől rendkívül fontos lenne, hogy ezen előadások során tájékoztatást adjon az őket megillető jogokról, és végső soron ezen jogok érvényesítésének módjáról, hiszen egy megfelelő oktatás által olyan felnőttekké válhatnak, akik hatékonyan tudnának fellépni jogaik érdekében akkor is, ha a Bíróság a nehezen teljesíthető elfogadhatósági feltételeit fenntartja a jövőben is.

Nem elhanyagolható továbbá azon körülményekre is megoldást találni, amelyekre a bevezetésben is utaltam, és az egyes esetek vizsgálata alapján véleményem szerint a jogérvényesítés elsődleges akadályaként jelentkeznek: az emberek a szegénység, az utazási lehetőségek és információ hiányában nem tudják megközelíteni a városi területeken kialakított bírósági szervezetrendszerét. Személy szerint a megoldást a városi területeken kívül kialakított jogi klinikák felállításában látom, amelyek megkönnyítenék a bíróságok elérését amellet, hogy megfelelő jogi védelemben is részesülhetnének az afrikai emberek.

Meglátásom szerint Afrika az a kontinens, amelynek államai sem kapnak megfelelő figyelmet ahhoz, hogy egy jogszerűbb, hagyományokat teljesen maga mögött hagyó törvénykezésük lehessen. Olyan, még a gyarmati rendszerben kialakult sérelmek uralkodnak szerte a kontinensen, amelyek leküzdése ellen nem megtorló, hanem támogató félre lenne szüksége az Afrikai Uniónak. Így például az Európai Unió, ha iránymutatósokkal, erősebb diplomáciai kapcsolatok kialakításával törekedne a kettejük közötti kapcsolat erősítésére és ebben Afrika is egyenlő partner lenne, akkor felgyorsíthatóvá válna az emberi jogok fejlesztése ezen kontinensen.

Mindezen általam javasolt eszköz létrehozásával már egy olyan, az emberi jogok hatékony érvényesítését magába foglaló szervezetrendszer válhatna elérhetővé, ahol egy minőségi oktatás mellett az emberek tudatában lennének az őket megillető jogoknak és azok érvényesítési módjainak. Összességében mindezek alapján egy „*mission possible*”-ként, azaz lehetséges küldetesként tekintek az emberi jogok érvényesítésére napjaink Afrikájában.

MARINA JUHÁSZ

MISSION (IM)POSSIBLE?

NAMELY THE POSSIBILITIES OF ENFORCING HUMAN RIGHTS IN AFRICA

(Summary)

Different kinds of circumstances harden the enforcement of human rights on the African continent: poverty, lack of information and travel opportunities, in addition the judicial system is organized exclusively on urban areas. Yet, I discovered the main obstacles in the proceedings of the African Court on Human and Peoples' Rights. The preliminary issue of my research is based on the aims of the newly established Rules of Court, which entered into force on 25 September 2020: whether the will of Court is visible to develop a more "accessible" system considering the Court's judgments during the year of 2020 compared to the previous year and which are the specific methods the Court uses to ease the conditions of admissibility to ensure the enforcement of human rights? In my research, I processed all the Court judgments rendered in 2020 and concluded that the enforceability of judgments is still an unresolved issue and that the admissibility rules for applications received by the Court remain difficult to comply with. However, it is ascertainable that the Court overcomes the difficult conditions of admissibility by its fairness practice. Moreover, I examined the problems of law enforcement through two groups of law, so the challenges affecting the rights of African children and women are also included in my work. It caught my attention that there is still little effort to promote children's rights, despite the establishment of the African Committee on the Rights and Welfare of the Child in 1990 to protect the rights of children, but only 6 decisions have been made since the operation of the Committee. The enforcement of women's rights is impeded by the fact that, although the Maputo Protocol is widely accepted across the continent, the Court has jurisdiction to examine the application of the Protocol, but requires a declaration of submission by States. Presently, only 9 African States have made declaration towards the Court.

In the light of my proposed solutions, it could be possible to build a system where people would be aware of their rights and the ways of enforcing them. Therefore, I see the enforcement of human rights in today's Africa as a 'mission possible'.